

БІОГРАФІЧНІ ТА ГЕНЕАЛОГІЧНІ РОЗВІДКИ

УДК 929 : 82.1 Сергій Кушніренко

*Надія Іванівна МИРОНЕЦЬ,
професор, провідний науковий співробітник
Інституту української археографії та
джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України,
доктор історичних наук (Київ)*

ДОЛЯ ПОЕТА СЕРГІЯ КУШНІРЕНКА ЯК ШТРИХ ДО «КОЛЕКТИВНОЇ БІОГРАФІЇ» УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ 1920–1930-х РР. (ЗАГУБЛЕНІ ТАЛАНТИ)

У статті подана біографія забутого українського поета Сергія Кушніренка (1913–1984). Позитивну оцінку його поезії давали О. Теліга, Є. Маланюк.

Ключові слова: Сергій Кушніренко, український поет, біографія, збірка «Пружинь».

The biography of the forgotten Ukrainian poet Sergiy Kushnirenko (1913–1984). O. Teliha and Y. Malaniuk gave positive response to his poetry.

Keywords: Sergiy Kushnirenko, Ukrainian poet, biography, collection «Pruzhin».

В статье подана биография забытого украинского поэта Сергея Кушниренко (1913–1984). Его поэзии положительно оценивали Е. Телига, Е. Маланюк.

Ключевые слова: Сергей Кушниренко, украинский поэт, биография, сборник «Пружинь».

Соціальний портрет української інтелігенції 1920–30-х рр., безумовно, позначений печаттю трагізму. Тоталітарний режим, що утверджувався в ті роки, у різний спосіб наклав відбиток на долі українських інтелігентів. Адже саме стосовно цього покоління поширився вжитий Юрієм Лавриненком термін «розстріляне відродження». Бо велика кількість укра-

їнських інтелігентів, на долю яких випало жити у ті часи, були розстріляні у буквальному розумінні цього слова, тобто, знищені фізично. Інші, хоч і вижили, але не могли вповні реалізувати свій талант, бо змушені були пристосовуватися до існуючого режиму, творити відповідно до вимог ідеології, яку не завжди поділяли. Це за них закликав молитися Юрій Клен, «бо, може, жереб їх, з усіх найгірший», адже їх «недоля під ярмо своє схилила» і вони «за хліб і чай виспівують нам пекло наче рай...» [5, с. 128–129].

Про перших і других існує вже багато досліджень, і складова цих груп у колективному портреті української інтелігенції означеного періоду в загальних рисах відома, хоча, звичайно, біографії окремих особистостей потребують подальшого дослідження.

Але існує ще одна група, про яку знаємо мало. Це ті представники української інтелігенції, зокрема, літературної, талант яких у свій час був помічений, але, опинившись волею долі під владою більшовицького тоталітарного режиму, вони змушені були глибоко його заховати і ніяк не реалізували в майбутньому. Їхні імена для української літератури виявилися втраченими.

До таких загублених талантів належить Сергій Кушніренко, який у 1930-х – на початку 1940-х рр. досить часто друкувався у «Вістнику», що видавав у Львові Д. Донцов (там було опубліковано 24 вірша та 2 прозові твори С. Кушніренка), а також у інших українських періодичних виданнях, які виходили тоді на території Польщі та Західної України, — «Назустріч», «Напередодні», «Обрії», «Наші дні» (Львів), «Досвітні вогні», «Краківські вісти», «Ілюстровані вісти» (Краків). У 1938 р. у Львові побачила світ його перша (і єдина) поетична збірка «Пружинь» [10], куди увійшла 51 поезія, і на яку позитивною рецензією відгукнувся Є. Маланюк [2]. У огляді літератури за 1938 р. також було відзначено, що «як на дебют збірка «Пружинь» Сергія Кушніренка є добра», хоча в ній уміщені речі кращі та слабші [4]. Поезії С. Кушніренка високо цінувала Олена Теліга. Але, на жаль, сучасному читачеві це ім'я майже не відоме.

Чому ж сталося так і що ми знаємо нині про цю людину?

Народився Сергій Степанович Кушніренко 7 листопада 1913 р. у Житомирі, в сім'ї залізничника-телеграфіста

Кушніренко Степана Феодосійовича та вчительки — Кушніренко Пелагеї Костянтинівни (із дому Боровських). У 1919 р. батько Сергія помер від тифу. На той час хлопець разом із матір'ю та братом Дмитром перебував у Єлисаветграді (нині — Кіровоград), де мати вирішила переждати воєнну розруху у свого брата Олександра Костянтиновича Боровського.

Як зазначав С. Кушніренко у своїй автобіографії, у 1920 чи 1921 р. вони з матір'ю вирішили повернутися до Житомира та по дорозі заїхали до діда Феодосія Кушніренка у село Котюжинці Калинівського району Вінницької області. Там до них дійшла звістка про смерть батька і вони залишилися в Котюжинцях. Діти почали ходити до школи, мати працювала в господарстві. У 1924 р. вона померла від голоду і малолітніми дітьми заопікувалися дядьки та тітки. Сирітська доля Сергія була нелегкою. Його змушували пасти худобу, глядіти малих дітей і виконувати інші роботи у селі за кусок хліба рідні дядьки та тітки. Як відомо із його скупих розповідей доньці, він жив тиждень у одних, тиждень в інших родичів. Свого кутка не мав, був голий-босий і завжди голодний. Ходив до школи (було далеко) босий. А якось, коли вертався зі школи додому, випав сніг. 5 км по снігу біг босоніж. Тоді відморозив ноги, чудом якось їх зберіг. Потім родичі віддали його в дитячу колонію, бо не хотіли утримувати зайвого рота. Там, мабуть, було ще гірше, ніж у родичів, бо два рази тікав із того притулку. Але його ловили, знімали з потяга та вертали назад.

У 1928 р. Сергія забрала до себе в Острог, який був тоді під Польщею, мамина сестра Анна Костянтинівна Іванова, а брата забрав дядько, котрий жив у місті Агрис Татарської автономної республіки. Так брати розлучилися назавжди. У 1937 р. у присвяченому братові Дмитрові вірші «Оклик» Сергій Кушніренко писав:

*Не чую, мій друже, й не знаю — де Ти —
Невже в могилі?.. [9].*

Сергій після підготовки почав навчатися в 4-му класі Острозької гімназії, яку закінчив у 1933 р., а з вересня 1933 р. по червень 1935 р. навчався в VI–VIII класах Рівненської української гімназії Федора Пекарського. Його поетичні здібності виявилися досить рано, у одному з віршів він писав: «Я від трьох літ поет» [6]. Уже під час навчання в Рівненській

українській гімназії він опублікував добірку із восьми поезій під назвою «Серпентинами життя» в учнівському часописі «Ватра» [12], де вміщували свої перші поетичні та прозові твори обдаровані гімназисти. Мистецьке оформлення журналу здійснював художник Ніл Хасевич, а за зміст відповідав священник Юрій Шумовський, який працював у гімназії.

У 1934 р. гімназист Сергій Кушніренко надіслав два вірші («Листопад» і «В місто») до львівської газети «Назустіч», де їх опублікували [8].

Серед учнів гімназії С. Кушніренко вирізнявся й іншими своїми здібностями, зокрема добре знав французьку мову, про що згадувала його співучениця по гімназії Галина Книш [1, с. 210].

У 1935 р. С. Кушніренко закінчив гімназію і тоді само вступив на філологічний відділ Варшавського університету та став членом Української студентської громади. Серед його друзів були: Олена Теліга (1906–1942) — відома уже поетеса, публіцистка, громадська діячка, яка вела виховну роботу серед членів Української студентської громади у Варшаві; Олег Штуль (1917–1977), студент філософського факультету Варшавського університету, активний член Української студентської громади, у майбутньому — визначний діяч ОУН, журналіст і літературний критик (псевдонім — Жданович) [16, с. 375]; Ксенія Світлик (по чоловікові — Гридова, 1911–2003), фотомайстер, педагог, у 1933–36 рр. навчалася у Варшаві у Вищій фотографічній школі, після закінчення якої в 1936–1939 рр. працювала фотографом у Варшавській Академії мистецтв, була активною учасницею Української студентської громади, виступала там із рефератами, користувалася великим авторитетом серед товаришів. У 1939–1941 рр. вона вчителювала в с. Середниці на Лемківщині, в 1942–1944 рр. була власницею фотографічного ательє у Львові, згодом — завідувач фондів Дрогобицького історико-краєзнавчого музею, викладач англійської мови у Львівському університеті (1950–59), потім — учителька англійської мови в Коломийській школі № 1 [16, с. 368]. Ксенії Світлик С. Кушніренко присвятив вірш (К. С.), датований травнем 1936 р. [7], листувався з нею [19]. Серед тогочасних приятелів С. Кушніренка була також Дарія Беч (по чоловікові — Огієнко, 1916–2003), у майбутньому педагог, яка

в 1936–1937 р. навчалася у Варшаві в Інституті ручних робіт і рисунків [16, с. 350]. Близьким другом С. Кушніренка був Іван Коровицький (1907–1991), український теолог, літературознавець, поет, публіцист, який після закінчення Варшавського університету із ступенем магістра читав там лекції з церковнослов'янської мови і літератури та історії православної церкви [16, с. 357], був асистентом І. Огієнка, виступав у наукових журналах із статтями з питань мови та літератури. Був близьким до студентів, які входили до Української студентської громади у Варшаві.

У 1936 р С. Кушніренко гостював у родичів І. Коровицького у селі Михале на Волині. Своїй приятельці Ксені Світлик він писав із цього села 25 серпня 1936 р.: «Я вже давно в селі. Живемо дуже різноманітно: велосипеди, човен, карти, Буг, купання, риба... Сім'я магістра дуже симпатична. Мати така бадьора, що аж не віриться. Брати дуже милі. Найстарший — самий симпатичний (Женя). <...> Михале лежить на взгір'ї. Церква і подвір'я Коровицьких лежить над самим берегом, дуже високим. А внизу — Буг, луки, ліси синіють ... Ну але це не поезія — так є» [19, арк. 9 зв.]. Свої враження від перебування в цьому селі С. Кушніренко передав у кількох віршах, написаних влітку-восени 1936 р., — «Вересневе», «Надбужанська осінь», «Осінній малюнок». Під їхніми текстами у рукописах зазначено: с. Михале н/б (тобто, Над Бугом, — так називається вулиця в цьому селі). У рукописі також є присвята Іванові Коровицькому до вірша «Щасно, весело й зовсім не пізно», написаному в с. Михале 27.VIII.1936 і опублікованому в збірці «Пружинь» під заголовком «Мандрі» [10, с. 9]. Вірш «Надбужанська осінь» присвячений Євгенові К. (очевидно, Коровицькому) [10, с. 15].

О. Штуль (Жданович) подав окремі штрихи до просопографічного портрета С. Кушніренка. Він писав, що той був сиротою з Поділля, якого чудом вирвала тітка з СРСР на Західну Волинь. Внаслідок кількарічного перебування в дитячому будинку для безпритульних був замкнений у собі, а «для рівноваги» любив хизуватися «советським босяцтвом» і цинізмом [15, с. 398]. Сам С. Кушніренко про себе писав 9 липня 1936 р. у вірші «Я»:

*Спортова циклістка, англійський кашкет,
В очах і не свято й не будень,*

*Та мідно співають про сонячний лет
В трикутник опалені груди...
Босяк — не босяк — так подумає хтось,
Загострене око прижмуристь
Мені ж наплювать. От вікно зайнялось,
Де любов моя плямить в пурпурі...
Всі вулиці знаю, всі парки, сади
Й вони мене блудного знають...
Люблю, та скорботно в гаях самоти,
А дні, наче лебедів зграї... [10, с. 17].*

Він, справді, схильний був до індивідуалізму, усамітнення і сам про це писав у листі до Ксені Світлик від 20 травня 1936 р., зізнаючись, що нею він цікавиться насамперед «як особою глибоко індивідуальною»: «Справді я не помилився, коли в собі найшов велику дозу того ж індивідуалізму, що так Вас характеризує. Та ж Ви часто стараєтесь уникати людей, любите частинно самоту, а потім раптом тягне Вас у вир тверезого життя, в ритм епохи і т. д. Тонкість світовідчувань, любов до життя, філософії...» [19, арк. 1 зв.]. І ще про одну рису своєї натури писав С. Кушніренко в іншому листі до тієї самої адресатки: «А знаєте, Ксеню, я досить часто при певних обставинах чи оточенні, — ставлю проти себе другого Сергія і він має такі функції: обсервувати мене, сміятися з моїх невдач і т.д. І... рідко хіба бувають такі випадки, що я йому наказую: забирайся!» [19, арк. 4 зв.]. У вірші «Мое альтерего» він також згадує про свого двійника, який насміхався над його юнацькими романтичними мріями: стати колоністом, пройти пішки всю Європу, Сахару й країни екзотичні.

*Я ж сонце й квіти пристрасно кохав
Я рад був всесвіт обійняти руками...
Але у двійника серце було — камінь,
Він в буднях жив і знав окремі цілі.
Стратегом гриз старі, воєнні мапи,
Його тягнуло в гнізда скорострілів,
В суворі шанці й сколихи гармат...
І переміг він. Вже не сонце й квіти —
Ростуть в душі майбутні Термопілі [10, с. 24].*

О. Штуль пригадував, що для оточення С. Кушніренка стало несподіваним, коли той раптом вислав до «Вістника» кілька дуже свіжих віршів. Д. Донцов, що завжди хотів пе-

ревірити нового співробітника, приїхав до Варшави та розпитував О. Штуля про автора віршів, перш, ніж їх надрукувати. О. Штуль познайомив С. Кушніренка з Д. Донцовим і Оленою Телігою. Відтоді почалися їхні зустрічі при різних нагодах [15, с. 398] і Сергій увійшов до вузького кола молодих друзів О. Теліги, яке об'єднувало усіх названих вище осіб. Це видно з листа О. Штуля до Ксенії Світлик, який, перебуваючи на вакаціях, писав їй 18 серпня 1936 р.: «Що пише Вам Дарка — як же вона чується (ой, Дарцю, Дарцю!) А що магістер? (І. Коровицький. — Н. М.). Пані Олена в Заліщиках задоволена. Дійсно буде прекрасно, коли зберемося в комплекті, лише не знаю чи буде краще як було, але повинно бути!»

У тому самому листі О. Штуль повідомляв: «Кушніренко пише мені досить часто. Щось пише тепер, але про це мовчить. Написав «психопортрет» П[ані] Олени, що буде в IX кн. «Вістника» [20, арк. 8]. Вірш С. Кушніренка «Психопортрет (Олена Теліга)» справді був опублікований у «Вістнику» [11], О. Штуль (Жданович) включив його в укладений ним збірник «Олена Теліга» [15, с. 280], і з того часу він часто цитується у творах, присвячених поетесі.

Олена Теліга, зі свого боку, високо цінувала особистість і поетичний талант Сергія Кушніренка. У листі до своєї приятельки Ксенії Світлик від 9 серпня 1936 р. вона писала: «Кілька разів був у мене Кушніренко. <...> Розмовляли з ним багато, до полуночі і за північ. Чим більше я його пізнавала, тим більше я набирала до нього пошани. Яка це горда, шляхетна і вперта вдача! І до того — талановитий на рідкість. Буде з нього, здається, тип людини, що ми так мало маємо: яка вміє єднати слово з ділом» [16, с. 196]. Про ставлення Олени Теліги до поезії С. Кушніренка свідчить той факт, що вона цитувала його вірші у відчиті «Сила через радість», виголошеному в Українській студентській громаді у Варшаві 15 червня 1937 р. і опублікованому в «Вістнику» (1937. — Кн. 9. — С. 649–659), як зразок «героїчного сміху», відчуття боротьби як найбільшої радості. Вона ставила Кушніренка поряд з Ольжичем, наголошуючи, що обох цих поетів «понад усе інше ваблять ці листки нової історії, що ми ще маємо написати:

*Орлами нам в синь вилітати!
Так ваблять залізнії грюки —*

*Колеса найтяжчих гармат,
Бригади чобіт по бруках!*

Олена Теліга наголошує, що Сергій Кушніренко «бачить «налиті сонцем, молоді, рішучі» — «залізні когорти», їх крок, їх спів, їх чин. Читаючи таку поезію, — вважала О. Теліга, — ми відчуваємо, що справді в неї увійшла, наперекір невольницьким думкам, нова сила, «налита сонцем, молода, рішуча» з культом завзятців, із змаганням, на яке дивляться як на радість» [17, с. 105].

Так, у поезії Сергія Кушніренка знайшли відображення світовідчуття та настрої того покоління молодих українських патріотів, які в 1920–30-х рр., опинившись із різних причин за межами Батьківщини, гостро переживали поразку Української революції. Вони схилилися перед її бійцями, перед пам'яттю тих, хто віддав своє життя за незалежну Українську державу, і готували себе до майбутньої боротьби за її відродження. Їхні почуття були щирими та непідробними, що видно не лише з віршів, а й з листів до найближчих друзів. У одному з листів до Ксенії Світлик, у якій Сергій Кушніренко вбачав споріднену душу та ділився з нею найпотаємнішими почуттями, він писав, про що інколи думає, самотньо пересиджуючи в парку: «... Часом вперто думається про окопи, позиції. А завзяття таке росте: коли кулі прошиють тіло так немилосердно, що в очі війне люта смерть — здобутися за всяку ціну ще хоч на один чин — стріл, рух, або хоч одну серію ще випустити кулеметної стрічки (я все в технічні частини хочу). Отже, такі фантазмагорії летять перед моїми очима і я, Ксеню, не перестаю думати про зростаючий силует майбутнього українця з м'язами, координованими до чину, до завзяття. Я стільки відданості маю та симпатії до поляглих і живих вояків. А коли про О. Степанівну починаю думати, то знов хочеться знати, чи не забракне нам їх. Я певен, що в п'яних загравах майбутнього сконає фальшива душа і будуть дні всебічно гарні!» [19, арк. 6 зв.]. А у вірші «Олені Степанівні», датованому 29 січня 1936 р., він згадує бій на горі Маківка у квітні-травні 1915 р., в якому ця командир жіночої чети Українських Січових Стрільців відзначилася відвагою:

*Суворі Маківка!... Гранатні косовиці!...
Земля і кров на гордих одностроях...
Біжать багнети, їжуться обличчя... —
Так рік п'ятнадцятий зродив героїв...*

Вірш закінчується рядками:

*Орлице, що поставила себе у приклад,
Ми ціним порох з твоїх ніг!... [10, с. 57].*

Подібні ідеї звучать також у віршах «Смерть Усусуса» (8.IV.1936), «Про полки, про козацькі шинелі» (9.XII.36), «Екзекуція» (1936), «Вчора» (27.I.36), «Привид» («Візія») (19.I.1937), «П'ять набоїв» (16.II.1938) та ін.

Тема майбутньої боротьби та помсти ворогам притаманна багатьом поезіям С. Кушніренка. У вірші «В будучину» (7.X.1936) він передає бачення недалекого майбутнього тим поколінням, до якого й сам належав:

*Росте, координує м'язи
Незломний, молодий і впертий
Це Він, це ми, це кожний з нас,
Що принесе себе у жертву [10, с. 40].*

Він переконаний, що «легендарним буде бій козачий», і крізь брами рідного краю:

*Пройдуть літа багристим шляхом,
А дні стоятимуть нові, хороші
І полоскатиме бравурний вітер стяги
І буде мовчазна сторожа... [10, с. 60].*

А щоб ці мрії стали реальністю, треба готувати до боротьби нове покоління бійців, і поет звертається до молодої матері із закликом, щоб у той час, «Коли жорстоко їжитьесь весь світ / І сенс життя палахкотить: боротись!», вона своїй новонародженій дитині не колискові пісні «серинадила», а співала «про дим і переможні штурми, / Про рідний край, горбатий від могил»:

*Співай про юнака, що впав на варті,
Нехай малим запалиться до чину... [10, с. 30].*

Сергій Кушніренко дбав про патріотичне виховання молоді не лише в поетичній творчості. Як і його старші товариші — Олена Теліга, Іван Коровицький — він виступав із лекціями перед членами Української студентської громади у Варшаві. Так, львівська газета «Новий час» повідомляла: «На курсі українознавства, що відбувається в домівці У. С. «Громада», лекції з української літератури читав в цих днях 22 і 29 січня молодий поет С. Кушніренко» [14]. С. Кушніренко був людиною досить ерудованою та знав кілька іноземних мов — польську, французьку, німецьку, латину та давньогрецьку. Його листи пересипані крилатими фраза-

ми, згадками про прочитані книги, у віршах він часто звертається до історичних подій і постатей, до міфологічних героїв. Його цікавили філософські проблеми, зокрема, питання світобудови. У листі до Ксені Світлик, розповідаючи про перебування в селі Михале влітку 1936 р., він писав: «З Іваном Івановичем (Коровицьким. — Н. М.) ми часто розмовляємо на «космічні» теми. Мене мучить питання: що знаходиться поза вселенною, отже — повітря? тьма? гази які? чи тільки ніщо? І чи є воно, бо ніяк не віриться, що всесвіт — без початку і без кінця. Магістер радить відкинути такі екскурси і може навіть має рацію, але ж невже не можна думати і чи справді від цього можна збожеволіти?» [19, арк. 9].

Ці питання цікавили С. Кушніренка все життя. Уже перед виходом на пенсію, 3 листопада 1976 р. він записав у щоденнику: «Люблю з печі спостерігати присмерк осінній, коли з лісу випливають пізні машини, а на селі ще галасує дівтора. А потім мільярди зір і схрещення різних космогонічних теорій — конденсація, вибухи, колапси, гравітаційні стиснення і т.д. Як повстав всесвіт не доведено ще, а пошуки продовжуються, пошуки істини — невже розбіжність галактик закінчиться новим вибухом і світоутворенням? А як сприймати наявність «чорних дір»? Велика річ — загальна теорія релятивності, цебто відносності. І коли я все осягну, щоб уявить собі, напр[иклад], як може зупинитись плин часу, біг тривання? Важко представити собі мертву точку часу. Час — поняття абстрактне, а от коли візьмем час і життя або існування якоїсь планети, або рух якогось тіла — можна говорить про час у розумінні відносному» [13].

Друга світова війна докорінно змінила долю Сергія Кушніренка. Про цей період його життя маємо найменше відомостей і його місця перебування можна простежити хіба за підписами під віршами та різними, нерідко плутаними, даними в написаних у різний час автобіографіях, за спогадами родичів, із якими він, розповідаючи про той період, не завжди був до кінця відвертим. Співставлення усіх цих та інших свідчень дає змогу реконструювати таку, доволі схематичну, картину.

Через початок війни С. Кушніренко не встиг закінчити університет, і, як писав у автобіографії, опинився серед біженців у селі Калинка Володавського повіту Люблінського воєводства. У кінці 1939–1940 рр. учителював у місті Володава (вірші підписані: «Туга» — Володава, 31.XII.1939;

«Летунська смерть» — Володава, 27.I.1940; «Момент» — 19. VIII.1940, Володава; «Motto» — Володава, 11.XII.1940; вірш «Серпневе» підписаний: «У новій Холмщині, літом 1940 р.»).

Із наближенням війни між Німеччиною та Радянським Союзом, із якою українські емігранти пов'язували надії на повернення на Батьківщину, значна частина їх почала переїжджати до Кракова, поближче до кордону. Серед них були й друзі С. Кушніренка — Олена Теліга та Олег Штуль. Можна висловити здогад, що туди переїхав і він, бо вірш «Налет» підписаний: «Краків, 12.V.1941». Кілька віршів С. Кушніренка опублікував у газетах, які видавалися у Кракові.

Українські націоналісти, котрі зосередилися у Кракові, готували Похідні групи, що мали при першій можливості рушити на Київ. О. Штуль, посилаючись на розповідь Мітринги, писав, що С. Кушніренко з початком війни Німеччини проти СРСР вирушив в Україну з Похідною групою (бандерівців), у якій був і Мітринга. Їхня група доїхала до Василькова (С. Кушніренко шоферував) і там «група Мітринги», не погоджуючись із лінією свого проводу, повернулася на захід, а С. Кушніренко залишився. Від того часу доля його невідома [15, с. 398]. Отже, про подальшу долю С. Кушніренка нічого не знали його найближчі друзі, ні Олег Штуль, ні Іван Коровицький, бо останній висловлював припущення, що С. Кушніренко «загинув десь на Підляшші либонь у 1944 році» [18, с. 41].

На ці дані, не маючи інших джерел, змушена була посплатися і я, як упорядник книги «Олена Теліга. Листи. Спогади», де вміщена невелика біографічна довідка про Сергія Кушніренка [16, с. 358] та його фото в колі варшавських друзів [16, с. 196]. Яким же було моє здивування, коли через якийсь час після виходу в світ цієї книги, до мене зателефонувала його онука і повідомила, що Сергій Степанович Кушніренко жив на Рівненщині до 1984 р., але мало що розповідав про варшавський період свого життя, і його найближчі родичі не знали, що він писав і друкував вірші. Нині у Луцьку живуть донька, онуки та правнуки Сергія Кушніренка. Уже після цієї нашої розмови сталася ще одна знакова подія. Коли родичі С. Кушніренка вирішили продати стару хату в с. Хотинь на Рівненщині, де він проживав до кінця життя, та наводили лад на горищі, вони знайшли там стару коробку з рукописами — 91 вірш. Зацікавившись твор-

чою спадщиною дідуся, його онука Світлана Сергушко стала збирати публікації його творів із тим, щоб максимально повну їх добірку оприлюднити до 100-річчя від дня народження поета (13 листопада 2013 р.).

Як бачимо, творча біографія Сергія Кушніренка перервалася в роки Другої світової війни.

На жаль, ми ніколи, певно, не дізнаємося точно, що саме сталося з Похідною групою під Васильковом і чому Кушніренко повернув назад. Доньці він розповідав, що їхню групу розбили німці під Києвом. Могло бути й так, що після розколу групи (за свідченням Мітринги) або в результаті поразки після зіткнення з німцями він залишився без керівництва та без інформації, куди їхати далі, де шукати зв'язки, і змушений був повернутися у ті місця, де були у нього знайомі люди та де чекала на нього наречена. Достеменно відомо, що Сергій Кушніренко 21 листопада 1941 р. одружився в с. Калинка Володавського повіту Люблінського воєводства з Юхим'юк Оленою Тимофіївною, з якою познайомився, коли викладав на курсах учнівської молоді у Володаві, де вона навчалася. С. Кушніренко став працювати в сільському господарстві.

Десь у 1942 р. С. Кушніренко з сім'єю перебрався до села Сверхів Холмського повіту Люблінського воєводства, де 29 липня 1943 р. народилася донька Ірина. Як згадує вона, посилаючись на спогади батька, сім'я у той час дуже бідувала. Працюючим людям давали харчові пайки (хліб, масло), то мати ділила той кусок масла на 30 кусочків (й інші продукти теж), щоб вистачило на місяць. Материні батьки не допомагали молодій сім'ї, бо зять не прийшовся до душі. «Бідний, з одною валізкою» — так казали тесть і теща. У цьому селі С. Кушніренко з родиною проживав до 1946 р.

21 червня 1946 р. сім'ю Кушніренка разом із іншими українськими родинами депортували до СРСР і перевезли у Рівненську область. У 1947 р. їх розмістили у с. Михайлівка Рівненського району Рівненської області.

Сергій Кушніренко добре розумів, яка небезпека чекає на нього на радянській території, якщо стане відомим його минуле, зв'язки з українськими націоналістами та і його вірші, пронизані духом націоналізму, ідеєю боротьби за самостійну Україну. Тому, вболіваючи за долю родини, він поміняв документи та нікому не розповідав про своє минуле. Його донька, Ірина Сергіївна Сергушко, пригадувала: «Після тих

карколомних подій батько змінив документи, вигадавши історію про втрачений паспорт, бо якби показав справжній — відразу потрапив би в концтабір або й був би розстріляний. Тим, хто боровся за вільну Україну, КГБ не дало б нормально жити... Його, мабуть, врятувала моя мама, порадивши виробити нові документи. Таким чином він увів в оману кагебістів та водночас і своїх соратників — ніхто не мав про нього жодної інформації, наче він просто зник з лиця землі» [3, с. 18].

С. Кушніренко знищив будь-які сліди своєї попередньої біографії: фотографії, збірку віршів, ретельно заховавши автографи своїх поезій, він, на всякий випадок, затер прізвища тих, кому деякі з них були присвячені: Олена Теліга, Олена Степанівна. У документах писав, що має освіту 5 класів, у деяких пізніше написаних автобіографіях згадував про навчання в гімназії в Острозі і у Варшавському університеті, але приховував факт навчання в Рівненській українській гімназії, адже вона була відома тим, що виховувала гімназистів у дусі українського патріотизму.

Так, «замаскувавшись» під людину з неповною середньою освітою, С. Кушніренко працював у 1950–1951 рр. рахівником у колгоспі «Нове життя» у с. Михайлівка Рівненського району. Та крізь маску, очевидно, пробивалася його освіченість і природний розум, і йому пропонували посаду голови колгоспу, від якої вдалося відмовитися, бо, мабуть, вирішив бути якнайменше помітним. У 1951 р. він купив хату в с. Хотинь, де по 1964 р. завідував сільським магазином. А з 1964 по 1977 р., до виходу на пенсію, працював на цегельному заводі № 3 Рівненського комбінату будматеріалів обпалювальником цегли.

Перебуваючи на пенсії, проживав у селі Хотинь до самої смерті, яка настала 5 грудня 1984 р.

Так закінчилося життя людини, яка мала непересічні поетичні здібності та могла б стати талановитим поетом, якби доля не закинула на територію, підвладну більшовицькій системі, яка нищила все, що не вписувалося в її жорсткі ідеологічні рамки.

Та хоч поетичний талант Сергія Кушніренка і не був реалізований у повній мірі, його доробок заслуговує на те, щоб стати відомим широкому загалу та посісти належне йому місце в історії української літератури. Тому на часі — підготовка до публікації його творів.

А скільки ще таких загублених талантів, перед якими ми, дослідники, в боргу, бо без вивчення їхніх життєписів колективний портрет української інтелігенції 1920–30-х рр. залишиться далеко не повним.

1. *Гуцуляк М.* Про близьке здалека: Рівненська Українська Гімназія 1923–1939 (з додатком колишньої учениці Галини Книш-Боа) [Текст] / М. Гуцуляк. – Ванкувер, 1976. – 304 с.
2. *Евг. М.* [Рецензія] [Текст] / Євген Маланюк (Евг. М.) // Вістник. – 1939. – Т. 1, кн. 3. – С. 232–233. – Рец. на кн. : Кушніренко С. Пружінь: поезії / Сергій Кушніренко ; обгортка Ніла Хасевича. – Л., 1938. – 62 с.
3. *Жидкова О.* Сергій Кушніренко: життя після смерті [Текст] / О. Жидкова // Сім'я і дім. – 2006. – 23–29 лист. – С. 18.
4. *К. К.* Літературний рік 1938 по цей бік Збруча [Текст] / К. К. // Літ.-наук. додаток Нового часу (Львів). – 1939. – Ч. 1 (64). – 2 січ. – С. 2.
5. *Клен Юрій.* Вибране [Текст] / Юрій Клен (Освальд Бургардт) ; упоряд., авт. передм. та приміток Ю. Ковалів. – К. Дніпро, 1991. – 461 с.
6. *Кушніренко С.* Вірля на припоні [Текст] / С. Кушніренко // Вістник. – 1936. – Т. 2, кн. 4. – С. 242.
7. *Кушніренко С. К. С.* («Чи люблю?.. Але ж ні») [Рукопис] / С. Кушніренко // Рукописи С. Кушніренка : зошит 1-й. – Приватний архів онуки С. Кушніренка Світлани Сергушко.
8. *Кушніренко С.* Листопад ; В місто [Текст] / С. Кушніренко // На зустріч : двотижневик : Література. Мистецтво. Наука. Громадське життя. – Л., 1934. – 15.ХІ. – Ч. 22. – С. 2.
9. *Кушніренко С.* Оклик [Текст] / С. Кушніренко // Вістник. – 1937. – Т. 4, кн. 10. – С. 695.
10. *Кушніренко С.* Пружінь [Текст] / С. Кушніренко. – Л., 1938. – 62 с.
11. *Кушніренко С.* Психопортрет (Олена Теліга) [Текст] / С. Кушніренко // Вістник. – 1936. – Кн. 9. – С. 624.
12. *Кушніренко С.* Серпентинами життя [Текст] / С. Кушніренко // Ватра. – Рівне, 1935. —Зб. 1, січ. – С. 8–18.
13. *Кушніренко С.* Щоденник [Рукопис] / С. Кушніренко // Приватний архів родини С. Кушніренка.
14. *Новий час* (Львів). – 1939. – 2 лют. – С. 9.
15. *Олена Теліга* [Текст] : збірник [Текст] / Олена Теліга ; ред. і прим. О. Жданович. – Детройт ; Нью-Йорк ; Париж : Видання Укр. Золотого Хреста в США, 1977. – Перевид. : К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1992. – 474 с.
16. *Теліга О.* Листи. Спогади [Текст] / О. Теліга ; упоряд. Н. Миронець. – 2-ге вид., випр. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2004. – 400 с.
17. *Теліга О.* О краю мій... [Текст] : твори, документи, біогр. нарис / О. Теліга. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – 496 с. ; іл.
18. *Томків Б. С.* Матеріали і спогади. Матеріали до життя студентів українців у високих школах у Варшаві між двома світовими війнами [Текст] / матер. зібрав і упоряд. Б. С. Томків ; мовна ред. І. Коровицький. – Рочестер-Нью-Йорк : Видав Гурт Колишніх Студентів, 1999.

19. ЦДАВО України. – Ф. 3571, оп. 2, спр. 5.

20. ЦДАВО України. – Ф. 3571, оп. 2, спр. 6.

Миронець Н. Доля поета Сергія Кушніренка як штрих до «колективної біографії» української інтелігенції 1920-1930-х років (загублені таланти).

У статті подана біографія забутого українського поета Сергія Кушніренка, який у 1930-х – на початку 1940-х рр. навчався у Варшавському університеті, друкував поезії у «Вістнику» (Львів) та інших українських періодичних виданнях, що виходили на території Польщі, у 1938 р. у Львові видав збірку «Пружинь». Позитивну оцінку його поезії давали О. Теліга, Є. Маланюк. У 1946 р. С. Кушніренко був депортований з Холмщини до УРСР і, щоб уникнути репресій, змушений був поміняти документи, приховати свою справжню біографію, рівень освіти і працювати рахівником, продавцем, робітником на цегельному заводі, змарнувавши поетичний талант.

Ключові слова: Сергій Кушніренко, український поет, біографія, збірка «Пружинь».

Myronets N. The poet Sergiy Kushnirenko' fate as a bar to the “collective biography of the Ukrainian intelligentsia in the 1920-1930's (lost talents).

The biography of the forgotten Ukrainian poet Sergiy Kushnirenko, who studied at Warsaw University in the 1930 s – early 1940 s, published his poetry in “Vistnyk (Lviv) and other Ukrainian periodicals in Poland. His collection “Pruzhin was published 1938 in Lviv. O. Teliha and Y. Malaniuk gave possible response to his poetry. 1946 S. Kushnirenko was deported from Holm to the USSR and to avoid reprisals, was made to change documents to hide his true biography, education and work accountant. He worked as a salesperson, laborer in the brick factory and his poetic talent was not realised.

Key words: Sergiy Kushnirenko, Ukrainian poet, biography, collection «Pruzhin».

Миронец Н. Судьба поэта Сергея Кушниренко как штрих коллективной биографии украинской интеллигенции 1920- х-1930-х годов (потерянные таланты).

В статье подана биография забытого украинского поэта Сергея Кушниренко, который в 1920-х-1930-х годах учился в Варшавском университете, печатал свои поэзии в «Вистныку» (Львов) и других украинских периодических изданиях, выходивших на территории Польши, в 1938 г. во Львове вышел его поэтический сборник «Пружинь». Его поэзии положительно оценивали Е. Телига, Е. Маланюк. В 1946 г. С. Кушниренко был депортирован из Холмщины в СССР и, чтобы избежать репрессий, вынужден был поменять документы, скрыть свою подлинную биографию, уровень образования и работать счетоводом, продавцом, рабочим на кирпичном заводе, и его поэтический талант не был реализован.

Ключевые слова: Сергей Кушниренко, украинский поэт, биография, сборник «Пружинь».